

Osaamisella ja luovuudella hyvinvointia

Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus 2014

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
PL / PB 29
00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

www.minedu.fi/julkaisut

Taitto / Ombrytning: Teija Metsänperä, opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN 978-952-263-308-8 (PDF)

ISSN-L 1799-0343

ISSN 1799-0351 (PDF)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja / Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2014:18

Yhteenveto

Osaamisen ketju kuntoon – kasvatuksella ja koulutuksella uuteen nousuun

Suomalainen koulutusjärjestelmä on tunnettu korkeatasoisen osaamisen, tasa-arvon ja tehokkuuden onnistuneesta yhdistämisestä. Nuorten oppimistuloksissa ja asenteissa on kuitenkin havaittavissa selvä lasku. Osaamisketjun alkupäähän panostaminen on prioriteetti, josta on huolehdittava kaikissa olosuhteissa. Panostus varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen edistää tasa-arvoa ja sosiaalista koheesiota ja muodostaa perustan myöhemmälle menestykselle. Siirtyminen perusasteelta lukio- ja ammatilliseen koulutukseen tulee varmistaa. Ammatillisen koulutuksen työelämälähtöisyyttä ja laatua on vahvistettava ja parannettava koulutuksen joustavuutta ja reagoitiherkkyyttä. Työssä oppiminen ja työn ohessa suoritettava täydennyskoulutus korostuvat. Digitaalisuus mahdollistaa uusia tapoja oppia, opettaa ja tehdä työtä.

Korkeakoulutuksella ja tieteellä kilpailuetua

Suomi erikoistuu korkeaa osaamista vaativille aloille. Kansallisen kilpailuedun varmistaminen vaatii korkeakoulujärjestelmän toimintarakenteiden uudistamista ja rahoituspohjan monipuolistamista. Järjestelmää kehittämällä Suomen tiede nostetaan laadultaan ja vaikuttavuudeltaan johtavien tiedemaiden tasolle. Korkeakoulujärjestelmän tulee olla kokonaisuutena kilpailukykyinen ja laadukas. Suomella on kuitenkin edellytykset panostaa vain muutamilla aloilla maailman huippua olevaan tutkimustoimintaan. Tutkimuksen toimintatapoja uudistamalla Suomi voi saavuttaa edelläkävijyyden tieteen ja tutkimuksen avoimuudessa.

Kulttuuri tuottaa arvoa elämään, yhteiskuntaan ja talouteen

Suomen väestömäärä, kieli- ja markkina-alue on pieni. Tarvitaan vahvaa ja laaja-alaista kulttuuripolitiikkaa, joka mahdollistaa korkeatasoisten kotimaisten sisältöjen syntymisen. Digitalisoituminen vaikuttaa kulttuurin eri alueilla. Taide- ja kulttuuripalveluiden alueellisen saatavuuden turvaamiseksi

tarvitaan uusia ratkaisuja. Luovan työn tekijöiden työ- ja sosiaaliturva-asemaa tulee parantaa. Taide- ja kulttuurilaitosten lakisääteisten valtionosuuksien rahoitus tulee siirtää veikkausvoittovaroista budjettivaroihin ja veikkausvoittovarojen edunsaajien rahoitus tulee säilyttää nykyisten jakosuhteiden mukaisina.

Kansalaisten osallisuus ja osallistuminen vahvaksi

Nuorten muuttuvat osallistumisen ja harrastamisen tavat edellyttävät uusia nuorisotyön, kulttuuripalveluiden ja liikunnan muotoja sekä julkisen tuen avustuskäytäntöjen uudistamista. Liian vähäinen liikkuminen on ongelma sekä yksilöiden, kansanterveyden että kansantalouden näkökulmasta. Väestön liikunta-aktiivisuuden lisääminen edellyttää hallinnonalojen yhteistyön tiivistämistä. Nuoriso- ja liikuntapolitiikalla on keskeinen merkitys osallisuuden, yhteisöllisyyden ja demokratian kannalta välttämättömien toimintavalmiuksien kehittäjänä.

Rakenteita, rahoitusta ja ohjausta uudistettava

Viime vuosina julkisen talouden sopeuttamistoimet ovat kohdistuneet merkittävästi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle. Julkisen sektorin vähenevien taloudellisten voimavarojen ja kokonaihojauksen vahvistumisen vuoksi hyvinvointiyhteiskunnan kehittäminen edellyttää hallinnonalan toimintojen uudelleen arviointia, rakenteiden ja ohjauksen uudistamista sekä uusia tapoja palveluiden järjestämiseen.

Sammandrag

Kunskapskedjan i skick – en nystart genom fostran och utbildning

Det finländska utbildningssystemet är känt för sin lyckade kombination av kompetens på hög nivå, jämställdhet och effektivitet. Det går dock att skönja en klar nedgång i ungas inlärningsresultat och attityder. Det är viktigt att under alla omständigheter prioritera och satsa på början av kunskapskedjan. Att satsa på småbarnsfostran och grundläggande utbildning främjar jämlikheten och den sociala kohesionen samt skapar en grund för senare framgång. Övergången från grundstadiet till gymnasiet och yrkesutbildning borde säkras. Yrkesutbildningen borde i högre grad utgå från arbetslivet och kvaliteten stärkas. Utbildningens flexibilitet och reaktionskänslighet borde förbättras. Lärande i arbetet och fortbildning vid sidan av arbetet betonas. Digitaliseringen möjliggör nya sätt att lära sig, undervisa och arbeta.

Högskoleutbildning och forskning konkurrensfördel

Finland specialiserar sig inom branscher som kräver hög kompetens. För att garantera den nationella konkurrensfördelen krävs en reform av högskolesystemets verksamhetsstrukturer och att man gör finansieringsgrunden mer mångsidig. Genom att utveckla systemet lyfter man forskningen i Finland till de ledande vetenskapsländernas nivå i fråga om kvalitet och verkningsfullhet. Högskolesystemet bör som helhet vara konkurrenskraftigt och av hög kvalitet. Finland har dock endast möjlighet att satsa på några områden inom världstoppens forskningsverksamhet. Genom att förnya forskningens verksamhetspraxis kan Finland bli föregångare i fråga om öppenhet inom vetenskap och forskning.

Kultur ger mervärde till livet, samhället och ekonomin

Finland har en liten befolkningsmängd och språk- och marknadsområdet är litet. Vi behöver en stark och omfattande kulturpolitik som möjliggör skapandet av högklassigt inhemskt innehåll. Digitaliseringen inverkar på olika kulturella områden. För att trygga den regionala tillgången till konst- och kulturtjänster behövs nya lösningar. Arbets- och socialskyddet för aktörer inom kreativt arbete bör förbättras. Finansieringen av konst- och kulturinstitutionernas lagstadgade statsandelar bör överföras från tipsmedel till budgetmedel och fördelningen mellan tipsmedlens förmånstagare bör ske enligt nuvarande praxis.

Större delaktighet och engagemang bland medborgare

Nya sätt att delta och att idka hobbyverksamhet bland unga kräver nya modeller inom ungdomsarbete, kulturtjänster, idrott och motion samt en reform av den offentliga understödspraxisen. Att man rör på sig för lite är ett problem ur såväl individens och folkhälsans som ur nationalekonomisk synvinkel. Att öka befolkningens idrotts- och motionsaktivitet förutsätter ett tätare samarbete mellan olika förvaltningsområden. Ungdoms- och idrottspolitikerna har en central roll som utvecklare av beredskap som är nödvändig med tanke på delaktighet, gemenskap och demokrati.

Strukturer, finansiering och styrning bör förnyas

De senaste årens anpassningsåtgärder inom den offentliga ekonomin inverkar på ett betydande sätt på undervisnings- och kulturministeriets förvaltningsområde. På grund av de minskade ekonomiska resurserna inom den offentliga sektorn och en starkare helhetsstyrning förutsätter en utveckling av välfärds-samhället att man utvärderar förvaltningsområdets verksamhet på nytt, att man förnyar strukturer och styrning samt att man hittar nya sätt att ordna tjänster.

Lukijalle

Opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsaus on virkamiesten ja toimialan asiantuntijoiden näkemys hallinnonalan toimintaympäristön muutoksista, tavoitteista ja välttämättömistä lähivuosien toimenpiteistä. Katsaus palvelee poliittisia päätöksentekijöitä ja sen aikajänne on kaksi lähintä hallituskautta. Tulevaisuuskatsausta käytetään hyödyksi myös ministeriön sekä hallinnonalan virastojen ja laitosten strategisessa suunnittelussa ja ohjauksessa.

Toimintaympäristön kehityskulkuja ja kehittämishaasteita tarkastellaan seikkaperäisemmin ministeriöiden yhdessä laatimassa julkaisussa *Tulevaisuuden uudistuva Suomi* (www.tulevaisuudensuomi.fi). Käsillä olevaa opetus- ja kulttuuriministeriön tulevaisuuskatsausta pohjustavat erityisesti julkaisun taloutta ja työmarkkinoita (luku 2), osaamista, luovuutta ja innovaatioita (luku 3) sekä väestöä ja hyvinvointia (luku 5) tarkastelevat luvut.

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimialoilla tehtävällä politiikalla ja työllä on kauaskantoisia vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin ja menestymiseen. Hallinnonalan toiminta on lähellä kansalaisten arkea. Hallinnonalan tehtävänä on huolehtia yhteiskunnan sivistys- ja osaamisperustasta ja sitä tukevien instituutioiden kehittämisestä. Koulutus-, tiede-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikassa kehittämisen syklit ovat pitkiä. Hallinnonalan toimille on leimallista myös horisontaalisuus. Tulevaisuuskatsauksessa tällaisia eri hallinnonaloja yhdistäviä teemoja ovat muiden muassa sosiaalisen koheesion edistäminen, terveyttä ja hyvinvointia edistävät ennaltaehkäisevät toimet, monikulttuurisuus sekä digitaaliyhteiskuntaa koskevan ymmärryksen lisääminen.

Sisältö

Toimintaympäristökuvaus	9
1. Osaamisen ketju kuntoon – kasvatuksella ja koulutuksella uuteen nousuun	10
2. Korkeakoulutuksella ja tieteellä kilpailuetua	13
3. Kulttuuri tuottaa arvoa elämään, yhteiskuntaan ja talouteen	15
4. Hyvinvoiva ja osallistuva kansa menestyy	17
5. Rakenteita, rahoitusta ja ohjausta uudistettava	20

Toimintaympäristökuvaus

Osaamisen ja luovuuden merkitys kasvaa. Talouden, sosiaalisen kehityksen ja arvojen muutokset sekä ihmiskunnan suuret haasteet kuten ilmastonmuutos ja väestön ikääntyminen nostavat tiedon, osaamisen ja luovuuden politiikat aiempaa tärkeämmiksi. Maailman taloudessa kasvu on pitkään heikkoa ja siksi uusien kasvun lähteiden tukeminen on politiikan etusijalla. Tiede, teknologia, innovaatiot, osaaminen ja luovuus ovat tärkeitä kestäväen kasvun tekijöitä. Niillä edistetään kykyä vastata suuriin haasteisiin, parannetaan tuottavuutta, kilpailukykyä, työllisyyttä ja hyvinvointia.

Olemme siirtymässä digitaaliseen palvelutalouteen. Teollinen internet, robotisaatio, big data, avoin data, pilvipalvelut, 3D-tulostus ja muut teknologiat vaikuttavat syvällisesti ihmisten tietojen, taitojen ja asenteiden muodostumiseen, maailmankuvaan ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Digitaaliset teknologiat tarjoavat mahdollisuuden parantaa koulutusta, tutkimusta ja innovointia ja tehdä niistä merkityksellisempiä kansalaisille ja yhteiskunnalle. Digitalisaatio muuttaa työn organisaatioita, teollisuuden ja palveluiden toimintatapoja ja tuotteita sekä kansalaisten arkea. Työelämä polarisoituu. Ammattitaito- ja osaamisvaatimukset muuttuvat. Osa ammanteista katoaa ja niiden tilalle syntyy uusia. Yksilöiden väliset tuottavuuserot kasvavat. Itsenäinen ja yrittäjämäinen työ lisääntyy.

Hyvinvointi ja talouden kestävä kasvu syntyvät tiedon ja osaamisen hyödyntämisestä yrityksissä, palvelujärjestelmissä ja julkisessa hallinnossa. Aiempaa merkittävämpi osuus kansainvälisten arvoketjujen ja -verkostojen lisäarvosta ja taloudellisesta kasvusta muodostuu aineettomasta pääomasta ja arvонуonnista, ihmisten osaamisesta. Kulttuurialat, tutkimus- ja innovaatiotoiminta sekä julkisten tietovarantojen avaaminen ja avoin tiede tarjoavat uusia mahdollisuuksia aineettomalle arvонуonnille. Kansainvälisessä työnjaossa Suomi erikoistuu toimintoihin ja työtehtäviin, joissa tarvitaan osaamista ja luovuutta. Innovaatiovetoinen uudistuminen on Suomen talouden monipuolistamisen perusta. Kyse on koko työvoiman kyvystä reagoida nopeasti kysynnän muutoksiin ja viedä innovaatiot käytännön tekemiseen. Suomalainen yhteiskunta- ja elinkeinoelämä tarvitsevat kehittymisen tueksi vahvan perusosaamisen ja laajat mahdollisuudet osaamisen kehittämiseen koko työuran ajan.

Yhteiskunta erilaistuu ja eriarvoistuu. Arvot ja elämäntavat muuttuvat ja yhdenmukaisuudet purkautuvat. Suomi on entistä monikulttuurisempi. Väestön hyvinvointi, terveys, osallisuus ja osallistuminen polarisoituvat. Yhteiskunnan erilaistuminen ja eriarvoistuminen näkyy myös nuorten ja aikuisten osaamistuloksissa, kulttuuri- ja liikuntapalveluiden käytössä ja nuorten elinoloissa. Näiden alueiden politiikkatoimet ja uudet toimintamallit tulevat aiempaa tärkeämmiksi. Niillä voidaan puuttua eriytymiskehitykseen, parantaa yksilöiden mahdollisuuksia, vahvistaa sosiaalista koheesiota ja edistää näitä tavoitteita myös alueellisesta näkökulmasta. Vaikuttavuuden syklit ovat pitkiä. Varhaiskasvatuksella, esiopetuksella ja peruskoulutuksella luodaan pohja yksilöiden myöhemmälle menestykselle. Nuoriso-, kulttuuri- ja liikuntapolitiikan keinoin vaikutetaan ennaltaehkäisevästi erilaisten hyvinvointi- ja terveysongelmien syntyyn ja vahvistetaan kansalaisyhteiskuntaa. Luottamuksen kulttuurin ja sitä ylläpitävien instituutioiden kehittäminen edellyttää pitkäjänteistä politiikkaa ja eri hallinnonalojen yhteistyötä.

Eurooppalainen kulttuuri-, nuoriso-, urheilu-, koulutus- ja tutkimusyhteistyö laajenevat ja syvenevät. Näillä aloilla EU:lla on vain jäsenvaltioiden toimia tukevaa tai täydentävää toimivaltaa. Yhteistyön lisääntymiseen vaikuttaa erityisesti kymmenvuotinen EU2020 -strategia, jolla pyritään luomaan olosuhteet, jotka suosivat aiempaa älykkäämpää, kestävämpää ja osallistavampaa talouskasvua. Siinä osaamista ja luovuutta vahvistavat politiikat ovat avainasemassa. Talouspolitiikan lisääntyneen koordinaation vuoksi komissio seuraa jäsenmaiden päätöksentekoa ja päätösten toimeenpanoa entistä tiiviimmin.

1. Osaamisen ketju kuntoon – kasvatuksella ja koulutuksella uuteen nousuun

Kansainväliset vertailut osoittavat, että koulutus ja osaaminen ovat voimakkaassa yhteydessä sekä kansantalouteen että yksilöiden tulotason, terveyteen, hyvinvointiin ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Suomi on tunnettu hyvästä koulutusjärjestelmästä. Koulutuksen kehittämistä on ohjannut laaja-alainen huolenpito inhimillisistä voimavaroista. Olemme onnistuneet yhdistämään korkeatasoisen osaamisen, tasa-arvon ja tehokkuuden. Suomalaisen yhteiskunnan osaamisperustassa on yhä vahvuuksia, mutta tulevaisuuden kannalta keskeisillä osa-alueilla osaamisperusta on heikentynyt tai jäänyt jälkeen kansainvälisestä kehityksestä.

Kansallisten ja kansainvälisten tutkimusten mukaan nuorten oppimistulokset ovat kääntyneet laskuun. Perustaidoissa on tapahtunut raju pudotus. Heikot perustaidot omaavien nuorten osuus ikäluokissa on kasvanut. Nuorten elämäntapa ja ajatusmaailma ovat muuttuneet. Oppimista haittaavat asenteet ovat vahvistuneet ja tyttöjen ja poikien osaamiserot ovat kasvaneet. Nuorten huomiosta kilpailevat koulun ohella monet muut aktiviteetit. Erityinen huolenaihe on maahanmuuttajien osaaminen. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaiset nuoret ovat matematiikan osaamisessa noin kaksi kouluvuotta ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaiset nuoret vajaat kaksi kouluvuotta muita oppilaita jäljessä.

Suomalaisten aikuisten keskimääräinen lukutaito ja numerotaito ovat kansainvälisessä vertailussa erinomaisia. Perustaidot heikosti hallitsevia on kuitenkin paljon. Suomalaisten hyviin keskimääriin tuloksiin vaikuttavat erityisesti 20–39-vuotiaiden hyvät taidot, vanhimpien ikäryhmien taidot ovat vain OECD-maiden keskimääräisellä tasolla. Noin miljoonalla suomalaisella aikuisella on puutteelliset tietotekniikkaa soveltavat ongelmanratkaisutaidot.

Suomen asema korkeaan osaamiseen perustuvan taloudellisen toiminnan sijaintipaikkana on haasteiden edessä, kun vuosikymmeniä jatkunut Suomen väestön koulutustason nousu on päättymässä. On odotettavissa, että koulutustason nousu käytännössä pysähtyy Suomessa 2010–2020-lukujen vaihteessa. Valtaosassa OECD-maita koulutustaso nousee vielä vuosikymmeniä ja vakiintuu Suomea korkeammalle tasolle. Myös tutkijakoulutuksen suorittaneiden määrän kasvu on taittumassa ja painopiste on siirtynyt tutkijanuran kehittämiseen.

Laajan kansainvälisen tutkimuksen mukaan suomalaiset yläkoulujen opettajat ja rehtorit pitävät työstään. Oma koulu nähdään hyvänä työpaikkana. Opettajien osallistuminen ammatillista kehittymistä tukevaan koulutukseen on Suomessa kuitenkin selvästi vähäisempää kuin muissa OECD-maissa. Suomessa vain harvalla opettajalla on koulutus- ja kehittämissuunnitelma. Pitkäkestoisen ja ammatillista osaamista laaja-alaisesti kehittävän täydennyskoulutuksen kysyntä on laskussa.

Osaamisketjussa havaitut puutteet on korjattava. Tämä edellyttää pitkän aikavälin toimia kaikilla koulutusasteilla ja kaikissa koulutusmuodoissa. On tuettava ihmisten innostusta, mahdollisuuksia ja kiinnostusta jatkuvaan itsensä ja koko yhteiskunnan kehittämiseen.

Osaamisen pohjan pettämisen selittäviä tekijöitä ja ratkaisuja on etsittävä sekä koulutuksen alueelta että muusta yhteiskuntakehityksestä. Yhtä selittävää tekijää ei löydy. Tiedetään kuitenkin,

että arvojen, elämäntapojen, asenteiden ja intressien muutokset sekä sosiaalinen eriytyminen liittyvät näihin muutoksiin ja huolenaiheisiin. Oppimistulosten parantaminen edellyttääkin kouluyhteisön kehittämistä **kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta**.

Varhaiskasvatus ja perusopetus ovat tärkeitä lähtökohtia tasoittavia, tasa-arvoa edistäviä ja sosiaalista koheesiota vahvistavia osaamisen ketjun vaiheita. Ne ovat perusta myöhemmälle menestykselle ja osaamisen karttumiselle. Tätä tavoitetta edistää varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, perusopetuksen ja perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan sekä koulun kerhotoiminnan muodostama jatkumo. Julkisen talouden niukkuudenkin aikana **osaamisketjun alkupäähän panostaminen on prioriteetti**, josta on huolehdittava kaikissa olosuhteissa. On tärkeä turvata varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen koulutuksen ja taiteen perusopetuksen saatavuus lähipalveluina.

Pysäytetään eriytyvyyskehitys. Taataan jokaiselle riittävä osaamisperusta varmistamalla varhaiskasvatuksen ja esi- perusopetuksen resurssit ja riittävät tukitoimet niitä tarvitseville. Tuetaan haasteellisissa toimintaympäristöissä toimivia varhaiskasvatuksen yksiköitä ja kouluja.

Koulutuksen kehittämisessä on otettava huomioon osaamisvaatimuksissa sekä oppimisen tavoissa, edellytyksissä ja ympäristöissä (mm. e-oppiminen) tapahtuneet isot muutokset. Aiempaa tärkeämpiä taitoja ovat analyyttinen päättelykyky, tiedon hankinta- ja hallintataidot, kriittinen ajattelu, luova ongelmanratkaisu, yritys- ja yhteistyö- ja kommunikaatiotaidot. Fyysisen kunnon ja aktiivisuuden merkitys oppimistavoitteiden saavuttamisessa korostuu. Tavoitteena on, että jokainen oppii oppimaan ja innostuu oppimisesta.

Digitaalisuus mahdollistaa uusia tapoja oppia ja opettaa. Tämä näkyy oppimisen perusteista aina korkeakoulutukseen saakka. Pilvipalveluiden kehittyessä opetuksen sekä oppimateriaalien kehittäminen ja jakaminen helpottuvat. Tutkimukset osoittavat, että tieto- ja viestintäteknologioiden hyödyntämisellä koulutuksessa on positiivinen vaikutus oppimismotivaatioon, oppimistuloksiin, oppistrategioiden hallintaan ja oppimisen itsesäätelyyn, kuten tavoitteenasetteluun ja oman oppimisen arviointiin. Uuden tekniikan keinoin on mahdollista ottaa paremmin huomioon oppijoiden yksilölliset tarpeet. **Koko koulutusjärjestelmässä tulee panostaa digitaalisten ja muiden oppimisympäristöjen kehittämiseen ja käyttöön.**

Työelämän nopeiden muutosten vuoksi työntekijöiden osaamisen kehittyminen ja uudistuminen tulevat tärkeämmäksi. Työssä oppiminen ja työn ohessa suoritettava täydennyskoulutus korostuvat. Työntekijöiden **osaamisen uudistamisesta on huolehdittava ennakoivasti**. Tutkintoon tähtäävän koulutuksen rooli tulee kohdentumaan yhä enemmän oppimisvalmiuksien luomiseen. Koulutusjärjestelmää on kehitettävä nykyistä tiiviimmin työelämään integroituvana kokonaisuutena, jonka tavoitteena on tukea elinikäistä osaamisen kehittymistä.

Ammatillisen koulutuksen työelämälähtöisyyttä ja laatua on vahvistettava ja lisättävä koulutuksen joustavuutta ja reagoitiherkkyttä. Ammatillisen koulutuksen innovaatiotoimintaa ja yhteistyötä muiden koulutusasteiden kanssa on lisättävä. Tämä edellyttää, että **ammattillisen koulutuksen järjestäjärakenteita, oppimisympäristöjä ja toimintamuotoja kehitetään** siten, että huolehditaan koulutuksen jatkuvasta uudistumisesta yksilöiden, työelämän ja eri alueiden muuttuvia tarpeita vastaavasti nykyistä pienemmillä resursseilla. Tulevaisuudessa ammatillisen koulutuksen järjestäjä rakenne muodostuu pääasiassa monialaisista, koko ammatillisen koulutuksen palveluvalikoiman kattavista koulutuksen järjestäjistä ja toimintaedellytyksiltään vahvoista erikoistuneista koulutuksen järjestäjistä. Selkeytetään ammatillisen koulutuksen järjestäjien välistä työnjakoa ja tuetaan profiloitumista. Ammatillisen koulutuksen kansallisen koulutuspoliittisen ohjauksen virtaviivaistamiseksi ja resurssien käytön tehostamiseksi on perusteltua siirtää koulutuksen rahoitusvastuu julkisen

rahoituksen osalta kokonaisuudessaan valtiolle. Rahoitusjärjestelmä säilytetään edelleen ylläpitäjämalliin perustuvana ja rahoitus myönnetään koulutuksen järjestäjille.

Riittävien **resurssien turvaaminen ammatilliselle koulutukselle edellyttää rahoituspohjan laajentamista**. Tämä voitaisiin toteuttaa edistämällä koulutusvientiä ja mahdollistamalla myös tutkintotavoitteisen peruskoulutuksen myynti sekä luomalla elinkeinoelämälle uudentyyppisiä kannusteita osallistua koulutuksen resursointiin.

Nopea reagointi muuttuviin osaamistarpeisiin vaatii tiiviitä ja toimivia kumppanuussuhteita koulutuksen järjestäjien ja työelämän välillä. Työelämän roolia ammatillisen koulutuksen ohjauksessa tulisi vahvistaa siten, että koulutuksen järjestäjien päätöksentekokeleimissä on mukana työelämän edustus. Ammatillisesti suuntautuneen **aikuiskoulutuksen uusia toimintamalleja** kehitetään yhdessä työelämän kanssa työn ja koulutuksen vuorottelun ja vuorovaikutuksen lisäämiseksi. Ammatillisen aikuiskoulutuksen asemaa yritysten ja julkisyhteisöjen strategisen kehittämisen tukena vahvistetaan.

Ammattitaitoiset ja motivoituneet opettajat ja muu henkilöstö on Suomen kasvatus- ja koulutusjärjestelmän keskeinen vahvuus. Opettaja- ja opettajankoulutustarpeiden ennakointityöhön sisällytetään tulevaisuuden opetustyön valmiudet määrällisten opettajatarvearvioinnin ohella. **On tärkeä huolehtia opettajankoulutuksen ja opetustyön vetovoiman säilymisestä.** Oppilaitosjohdon ja opettajien koulutukseen luodaan koulutusjatkumo. Se yhdistää sisällöllisesti perus-, perehdytys- ja täydennyskoulutuksen tukemaan opettajien ammatillista kasvua työuran eri vaiheissa.

Huolehditaan siitä, että tulevilla ja jo opetustyössä olevilla opettajilla on hyvät valmiudet uuden opetusteknologian käyttöön. Monikulttuurisuus, demokratia- ja ihmisoikeuskysymykset ja kansainvälisyysvalmiudet sisältyvät opettajien perus- ja täydennyskoulutukseen. Parannetaan opetus- ja kasvatushenkilöstön täydennyskoulutuksen suunnitelmallisuutta ja saatavuutta. Jokaiselle päätoimiselle opettajalle laaditaan koulutus- ja kehityssuunnitelma. Varhaiskasvatuksen henkilöstön täydennyskoulutusta kehitetään osana opetustoimen henkilöstökoulutusta.

2. Korkeakoulutuksella ja tieteellä kilpailuetua

Suomen tavoitteena on ollut tietoon ja osaamiseen perustuva tuottavuuden ja talouden kasvu sekä kansainvälisen kilpailukyvyn saavuttaminen erikoistumalla korkeaa osaamista vaativille aloille. Työmarkkinoiden osaamisvaatimukset kasvavat. Suomen on tulevaisuudessakin pyrittävä korkeaan tuottavuuteen ja korkeaan työllisyysasteeseen, joilla saavutetaan hyvä kansainvälinen kilpailukyky ja yksilön hyvinvointi. Korkeakoulutuksen ja osaamisen tasoa on nostettava kilpailijamaita nopeammin, jotta Suomeen voi syntyä uusia korkeaa osaamista vaativia työtehtäviä.

Korkeakouluilla on avainrooli siinä, että Suomessa kyetään tarttumaan keskeisiin arvoluonnin mahdollistamiin teknologioihin ja ideoihin. Ilman korkeakoulujen tuottamaa korkeatasoista omaa osaamista ja kansainvälistä verkottumista emme kykene ottamaan käyttöön muualla tuotettua tietoa ja osaamista.

Suuret tiedemaat ja markkinat houkuttelevat kiinteiden investointien lisäksi parhaita asiantuntijoita sekä tutkimus- ja innovaatiotoimintaa. Tutkimus on monilla aloilla aidosti globaalia. Suomen pienuuden vuoksi on tärkeää, että korkeakoulujärjestelmämme kokonaisuutena on kilpailukykyinen ja laadukas. Suomella on edellytykset panostaa vain muutamilla aloilla maailman huippua olevaan tutkimustoimintaan. Huiput ovat kuitenkin välttämättömiä. Ne avaavat pääsyn globaaleihin verkostoihin ja houkuttelevat osaaajia ja investointeja Suomeen. Huippuluokan tiede ja osaaminen ovat edellytys sille, että Suomessa syntyy innovatiivisia yrityksiä, yritykset menestyvät ja hakevat arvoketjun arvokkainta osaamista Suomesta ja yhteiskunta kehittyy ja menestyy. Ammattikorkeakouluilla on keskeinen rooli toimintaympäristön ja työelämän, erityisesti pk-yritysten kehittämisessä. Yliopistoilla ja ammattikorkeakouluilla on tärkeä tehtävä vetovoimaisten tutkimus-, työskentely- ja innovaatioympäristöjen luojina ja kansainvälisen henkisen ilmapiirin ja yhteyksien rakentajina.

Suomen korkeakoulujärjestelmän kehittämisen haasteita ovat korkeakoulujen suuri määrä, monet pienet yksikkörakenteet ja resurssien tarpeeton hajautuminen. Sekä opetus että tutkimus kärsivät, kun tietyn alan tutkijoita ja opettajia on samassa yksikössä vain vähän. Laadukkaiden ja vaikuttavien korkeakoulujen ja korkeakouluyksiköiden lähtökohtana on kyky tehdä myös monitieteistä ja ilmiölähtöistä tutkimusta. Tällaisilla yksiköillä on edellytykset päästä mukaan ja menestyä globaaleissa osaamisverkostoissa. On myös aiheellista kysyä, tuottaako nykyinen kahden korkeakoulusektorin järjestelmä oikeanlaista osaamista huomisen haasteisiin ja onko järjestelmä toiminnaltaan resurssitehokas ja vaikuttava.

Merkittävistä panostuksista huolimatta Suomeen tieteen taso ei nouse, huippuja on vähän ja tutkimustulosten hyödyntäminen on riittämätöntä. Myönteisestä kehityksestä huolimatta Suomen korkeakoulujärjestelmä on edelleen ohuesti kansainvälistynyt ja verkottunut. Olemme jäämässä jälkeen muista edistyneistä tiedemaista.

Suomalaisen korkeakoulujärjestelmän laatua tulee parantaa. Samalla on käytävä entistä rohkeammin keskustelua temaattisista valinnoista, vahvemmassa profiloitumisesta ja myös toteuttava tehtyjä valintoja. Valinnoilla tulee tukea tulevaisuuden kasvun edellytyksiä.

Suomen korkeakoulu-, tutkimus- ja innovaatiojärjestelmää on uudistettu merkittävästi viime vuosina. Yliopistouudistus antoi yliopistoille mahdollisuuden omien strategioidensa muodostamiseen ja niiden aktiiviseen toteuttamiseen. Ammattikorkeakoulu-uudistuksella tavoitellaan työelämän laadun kehittämistä ja vahvempaa aluevaikuttavuutta. Talouden ja työmarkkinoiden kehitys sekä tiedon tuotannossa ja hyödyntämisessä tapahtuneet muutokset edellyttävät uudistusten terävöittämisen rinnalla korkeakoulujärjestelmän toimintarakenteiden ennakkoluulotonta tarkastelua sekä uudenlaisia toimintatapoja kansallisen kilpailuedun varmistamiseksi.

Korkeakoulujärjestelmän vahvistamisessa on erilaisia vaihtoehtoja. Nykyisten yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tulee kirkastaa profiileitaan, lisätä yhteistyötä ja purkaa päällekkäisyyksiä. Uudistumista voidaan myös vauhdittaa mahdollistamalla korkeakoulujen erilaistuminen painottamalla erityisesti yliopistoissa eri tavoin perustehtäviä, koulutusta ja tutkimusta ja arvioimalla samalla tämän vaikutuksia korkeakoulusektoreiden työnjakoon. Vaihtoehtoisesti luovutaan nykyisestä kahden sektorin järjestelmän instituutorakenteesta, mikä parantaisi resurssien tehokasta käyttöä. Sama korkeakoulu voisi tuottaa sekä ammatillisemmin painottuneita että tieteellisiä valmiuksia omaavia osaajia. Suomelle sopivan mallin kehittämisessä tulee hyödyntää ulkomaisia kokemuksia ja parhaita käytänteitä.

Uudistuvien korkeakoulujen rahoitus pohjaa voidaan monipuolistaa mahdollistamalla koulutusvienti ja siihen liittyen lukukausimaksut EU/ETA-alueen ulkopuolisille opiskelijoille vieraskielisissä korkeakouluopinnoissa. Toinen vaihtoehto olisi Viron tapaan ottaa käyttöön lukukausimaksut kaikille vieraskielisissä ohjelmissa opiskeleville kansalaisuuteen katsomatta tilanteessa, jossa lukukausimaksuja ei aiempien linjausten mukaisesti haluta laajentaa koskemaan kaikkea korkeakouluopiskelua. Olisi myös mahdollista lisätä opiskelijoiden vastuuta tutkinnon rahoittamisessa siten, että valtion rahoituksella turvataan opiskelijalle vain yhden tutkinnon suorittaminen tavoiteajassa.

Korkeakoulujärjestelmää kehittämällä edistetään Suomen tieteen nousua laadultaan ja vaikuttavuudeltaan johtavien tiedemaiden tasolle. Järjestelmäuudistusten ohella **käynnistetään toimenpiteet, joilla vuoteen 2017 mennessä Suomi nousee johtavaksi maaksi tieteen ja tutkimuksen avoimuudessa** ja että avoimen tieteen mahdollisuudet hyödynnetään laajasti yhteiskunnassa. Tässä keskeisiä ovat kohdennetut panostukset tutkimusinfrastruktuureihin valittujen painoalojen ja uusien kasvualojen vahvistamiseksi.

Digitalisaatiota hyödyntämällä on mahdollista tukea tieteen edistymistä, nostaa osaamistasoa, tehostaa voimavarojen käyttöä ja lisätä koulutuksen saavutettavuutta. Avointa opetustarjontaa tulee hyödyntää elinikäisen oppimisen resurssina. Digitaalisuuden mahdollisuuksien hyödyntämisen rinnalla tarvitaan oppimiseen innostavaa kulttuuria ja uudenlaisia opetusmetodeja.

Tutkimustiedon ja korkeakoulujen osaamisen hyödyntämistä yrityksissä ja yhteiskunnan kehittämistä laajemminkin vauhditetaan ja **luodaan tiedolla johtamisen järjestelmä.** Tutkijankoulutuksessa tulee lisätä valmiuksia siirtyä työskentelemään yksityiselle ja julkiselle sektorille. PK-sektorin uudistumista voidaan edistää innovaatioasetelien ja liikkuvuuden tuen kaltaisilla uusilla työkaluilla, joilla erityisesti ammattikorkeakoulujen osaaminen saadaan yritysten käyttöön. On tarpeen luoda korkeakoulujen osaamista hyödyntävä järjestelmä, joka tukee ihmiskunnan suuriin haasteisiin ja monimutkaisiin ongelmiin liittyvää toimintapolitiikan valmistelua ja päätöksentekoa. Korkeakoulujen tulee myös vahvistaa aktiivisesti kansalaisten tiedeosaamista sekä lasten ja nuorten tiedekasvatusta. Tiedekasvatuksen keinoin edistetään lasten ja nuorten osallisuutta, kansalaistaitojen kehittymistä ja elinikäistä oppimista.

3. Kulttuuri tuottaa arvoa elämään, yhteiskuntaan ja talouteen

Kulttuurinen muisti ja identiteetti, luovuus ja uudet kulttuuriset sisällöt ovat arvokkaan elämän, sivistyksen ja yhteiskunnan kehittämisen perusta. Suomen väestömäärä, kieli- ja markkina-alue on pieni. Siksi tarvitaan vahvaa ja laaja-alaista kulttuuripolitiikkaa, joka mahdollistaa korkeatasoisten kotimaisten sisältöjen syntymisen myös globalisaation oloissa.

Kulttuurin toimiala on monimuotoistunut. Perinteisten toimintatapojen rinnalle on syntynyt uudenlaisia taiteellisen ilmaisun muotoja ja taiteellista toimintaa hyödyntäviä toimintatapoja.

Kulttuurin merkitys ihmisten elämässä ja yhteiskunnassa kasvaa. Kulttuuriympäristö on kulttuurinen, sosiaalinen, taloudellinen ja ekologinen voimavara. Fyysistä ympäristöä muokataan usein taloudellisen hyödyn tarpeista käsin, jolloin kulttuuriset arvot voivat kärsiä. Luovan osaamisen sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset ulottuvat muille toimialoille. Luovien alojen ja tekijänoikeusalojen taloudellisen merkityksen kasvua edes talouden taantumat eivät ole pysäyttäneet.

Digitalisoiutumiskehitys vaikuttaa monin tavoin kulttuurin aloilla. EU:n digitaalisten sisämarkkinoiden toimivuus vahvistaisi merkittävästi luovaa taloutta ja siihen perustuvaa uutta kasvua.

Kulttuuripolitiikan näkökulmasta digitaalisiin sisämarkkinoihin liittyy myös kansalaisten kyky toimia digitaalisessa ympäristössä, verkkoympäristön turvallisuus ja medialukutaidon edistäminen. Jotta Suomi voi hyödyntää Euroopan digitaaliset sisämarkkinat, kansallisten digitaalisten markkinoiden on toimittava. On erityisen tärkeää ottaa huomioon myös pienten kieli- ja kulttuurialueiden erityispiirteet ja niiden elinvoimaisuuden säilyminen. Digitalisoiutumiskehitys tuo tarvetta monipuolistaa kulttuuriperintöaineistojen saatavuutta sekä tekijänoikeuspolitiikkaa.

Taiteilijoiden sosioekonominen asema on Suomessa pohjoismaiden tasoa heikompi. Luovan työn erityisluonnetta ei ole otettu riittävästi huomioon tällaista työtä tekevien toimeentuloon vaikuttavissa järjestelyissä. Yritysmuotoinen toiminta lisääntyy kulttuurin aloilla.

Taiteen ja kulttuurin toimialalle kohdistuneiden säästöjen vuoksi taide- ja kulttuurilaitosten toimintaedellytykset ovat vaikeutuneet. Kunnissa kulttuuritoimen asema on paikoin huolestuttava ja eriarvoisuus kuntien välillä uhkaa lisääntyä.

Kulttuurin toimialan toimintaedellytyksiä on vahvistettava. Kehittämistoimissa itseisarvoiset ja välineelliset tavoitteet täytyy pitää tasapainossa. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja talousvaikutusten hyödyntäminen edellyttää myös horisontaalisia kulttuurin ja luovan työn asemaa vahvistavia toimia.

Kulttuuriperinnön hoitaminen edellyttää laaja-alaista eri toimijoiden yhteistyötä. Kulttuuriympäristön tilan seurantajärjestelmän luominen tukisi kokonaisvaltaisempaa kehittämistyötä.

Muinaismuistolainsäädäntö on tarpeen uudistaa. Samalla on arvioitava tarve laajemmalle kulttuuriperintölainsäädännön kokonaisuudistukselle. Tarvitaan uusi museopoliittinen ohjelma. Kansallismuseo uudistuu itsenäisyyden juhluvuoden tarpeisiin ja tarvitsee uuden näyttelytilan.

Jotta taide- ja kulttuuripalvelut ovat alueellisesti saatavilla ja eri väestöryhmien saavutettavissa, **on kehitettävä uusia toimintamalleja ja edistettävä yhteistyötä taide- ja kulttuurilaitosten**

kesken sekä niiden ja vapaan kentän toimijoiden ja muiden toimialojen toimijoiden kanssa. Tämä edellyttää valtionosuusjärjestelmän kehittämistä ja laskentaperusteiden tarkastelua kannustavuuden näkökulmasta. Paikallisen ja alueellisen kulttuurihallinnon aseman turvaamiseksi on **tarpeen selvittää kunta-, sektori- ja järjestäjärajat ylittävien taide- ja kulttuuripalveluiden järjestämisen vaihtoehdot** alueellisina tai seudullisina palveluina sekä tarve uudistaa kuntien kulttuuritoimintaa koskeva laki.

Kirjasto- ja tietopalvelujen tulee olla koko maan kattavia monipuolisia lähipalveluja ja niiden aineistojen sekä painettuja että sähköisiä. Kirjastolaki on tarpeen uudistaa ottamalla huomioon mm. digitalisoitumiskehitys. Lainauskorvausmäärärahan taso tulisi nostaa verrannolliseksi muiden Pohjoismaiden kanssa. Tällöin tekijän oikeus saada korvaus teoksensa kappaleiden lainaamisesta yleisölle toteutuisi riittävällä tavalla.

Taiteilija-apurahojen ja taiteilijaeläkkeiden määrän ja tason tulee taata riittävä toimeentulo saajilleen, ja **toimeentuloon vaikuttavissa vero-, sosiaaliturva- ja eläkejärjestelyissä on otettava huomioon luovan työn erityisluonne.** Yritysmuotoisen toiminnan lisääntyminen kulttuurin alalla tulee ottaa huomioon kulttuurihallinnon ja muun julkisen järjestelmän tukimuotojen ja verojärjestelmien kehittämisessä.

Taiteen ja kulttuurin **tukimuotoja on tarpeen kehittää.** Erityisesti kuvataiteilijoiden ja muiden itsensä työllistävien asema on vaikea. Kirjastoapurahajärjestelmää on uudistettava niin, että määrärahan taso nousee, jolloin voidaan parantaa kaunokirjailijoiden ohella myös tietokirjailijoiden ja kirjallisuuden kääntäjien asemaa. Audiovisuaalisen alan tukijärjestelmä tulee saattaa kilpailukykyiseksi EU:n muiden jäsenmaiden kanssa.

Aineettoman arvonluonnin kehittämistoimia tulee toteuttaa sekä kulttuuripolitiikan alueella että hallinnonalojen välisesti. Tärkeintä on luoda suotuisat mahdollisuudet kulttuuristen sisältöjen tuottamiselle. Tässä tekijänoikeuspolitiikalla on tärkeä rooli. Muotoilun perusta on luovassa taiteellisessa toiminnassa ja monimuotoisessa kulttuuri-identiteetissä. Kansalaisten muotoiluymmärrystä tulee kasvattaa Kansallisen muotoiluohjelman mukaisesti varhaiskasvatuksesta lähtien.

Tekijänoikeusjärjestelmää tulee kehittää yhdessä kulttuuristen sisältöjen tuottamista ja levitystä koskevien toimien kanssa. Tekijänoikeudella suojattujen aineistojen käyttöä koskevan sääntelyn tulee olla toimivaa myös digitaalisessa ympäristössä. Tekijänoikeusjärjestelmän kehittämishaasteita täytyy ratkaista ottaen huomioon eri intressiryhmien tarpeet.

Mediamurros ja sen lisääntyvä laaja-alaisuus edellyttää **sääntelyn päivittämistä.** Valtioneuvoston rakennetta koskevan uudistuksen yhteydessä tulisi audiovisuaalisiin sisältöihin, jakeluun ja rahoitukseen liittyvät viestintä- ja tietoyhteiskuntapolitiikan kysymykset yhdistää valtion kulttuurihallintoon. Näihin kuuluvat av-median toimintaedellytysten kehittäminen, sähköisissä viestintäverkoissa tarjottujen palveluiden ja viestinnän sääntely, televisio- ja radiotoiminta, tietoverkkojen sisältöpalvelut sekä Yleisradio Oy:tä ja muuta mediaa koskevat asiat.

4. Hyvinvoiva ja osallistuva kansa menestyy

Aktiiviset ja osallistuvat kansalaiset ja rikas järjestöelämä ovat pohjoismaisen demokratian perusta. Suomi on avautunut, kansainvälistynyt ja tullut monikulttuurisemmaksi. Arvot, asenteet sekä yhteistoiminnan ja vaikuttamisen muodot ovat muuttuneet. Teknologia ja digitalisoituminen luovat uusia mahdollisuuksia yksilöiden ja yhteisöjen vaikutusvallan kasvulle. Sosiaalinen koheesio on paineen alainen.

Nuoriso- ja liikuntapolitiikalla on keskeinen merkitys osallisuuden, yhteisöllisyyden ja demokratian kannalta välttämättömien toimintavalmiuksien kehittäjänä. Hyvinvoinnin ja terveyden syvä polarisaatio edellyttää kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimilta laaja-alaisempaa ja eri hallinnonalat kattavaa yhteistyötä. Liikuntatoimialan taloudellinen merkitys kasvaa nopeasti.

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan malli on perustunut yhteisesti hyväksytyihin arvoihin sekä eri sukupolvien että sosiaaliryhmien välillä. Arvot ja elämäntavat erilaistuvat ja yhdenmukaisuudet purkautuvat. Tästä seuraa uudenlaista luovuutta, syntyy uusia sosiaalisen toiminnan muotoja ja yhteiskunnan uudistumisen mahdollisuuksia.

Suomi muuttuu monikulttuuriseksi. Maahanmuutto on jo pitkään ollut työvoiman saatavuuden kannalta välttämätöntä. Siitä on tullut myös tärkein väestön kasvua ylläpitävä tekijä. Samalla se on rikastanut kulttuuriamme ja nostanut esiin tarpeen vahvistaa monikulttuurisuuden ja uskontojen ymmärrystä.

Kansalaiset haluavat vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Perinnäiset vaikuttamisen tavat, instituutiot ja monet valtiokeskeisen toiminnan muodot eivät kuitenkaan vastaa kaikkiin odotuksiin. Hallinnon hyvät tavoitteet, toimet ja retoriikka kohtaavat eri kohderyhmät eri tavoin. Auktoriteetit kyseenalaistetaan.

Hyvinvointia ja osallisuutta rakennetaan moniulotteisessa ja kaiken aikaa muuttuvassa ympäristössä. Tästä johtuen uudenlaiset hyvinvointi- ja terveysongelmat ja terveyskäyttäytymisen polarisaatio korostuvat.

Valtaosalla nuorista menee elämässä hyvin, mutta osa syrjäytyy entistä enemmän. Lapsiperheistä on tullut aikaisempaa heterogeenisempi ryhmä. Syrjäytyminen alkaa usein jo varhaislapsuudessa, on periytyvää ja sitä voimistaa muun muassa peruskoulun jälkeisen koulutuksen puuttuminen ja harrastuksettomuus, yksinäisyys tai kiusatuksi joutuminen. Käytössä on riittämättömästi osaamista ja välineitä, joilla voidaan puuttua tähän negatiiviseen kierteseen.

Hallinto lähestyy yksilöä toimialakohtaisesti, minkä vuoksi merkittäviä edistysaskeleita keskeisissä hyvinvointia kuvaavissa indikaattoreissa ei kasvavista taloudellisista panostuksista huolimatta ole saavutettu. Esimerkkinä tästä on väestön riittämätön fyysinen aktiivisuus, josta on muodostunut merkittävä kansanterveydellinen ja -taloudellinen uhkatekijä yksilöiden kokemia haittoja unohtamatta. Riittämätön liikunta ja heikentyvä fyysinen kunto alentavat työ- ja toimintakykyä, heikentävät tuottavuutta ja kilpailukykyä sekä lyhentävät työuria. Fyysisen aktiivisuuden merkitys osana väestön hyvinvointi- ja terveyspolitiikkaa vahvistuu. Ihmisten osallistaminen oman työkykynsä ylläpitoon mahdollistaa kestävä yhteiskuntakehityksen.

Uudet lapsi- ja nuorisosukupolvet sosiaalistuvat populaari- ja mediakulttuuriin ja uuteen teknologiaan. Yleinen liikkuvuus ja digitaalitekhnologia ovat kasvattaneet nuorten toiminnankenttiä ja nuorten

kanssakäymisen muodot ovat monipuolistuneet. Vähemmistöjen ja maahanmuuttajataustaisten sekä ulkosuomalaisten nuorten osallistuminen harrastuksiin omalla äidinkielellään on lisääntynyt.

Nuorten harrastamisen muodot ovat muuttuneet ja edellyttävät uusia nuorisotyön, kulttuuripalveluiden ja liikunnan muotoja. Sosiaaliset, taloudelliset tai kulttuuriset tekijät luovat esteitä eri väestöryhmien osallistumiselle. Maahanmuuttajat, monikulttuurisuus ja vähemmistöt näkyvät toistaiseksi vielä heikosti kansalaistoiminnassa ja sekä kulttuurielämän käytännöissä ja rakenteissa. Perinteiseksi mielletyn järjestötoiminnan rinnalle syntyy nykyistä enemmän vapaiden kansalaisryhmien omaa toimintaa, joka tapahtuu järjestäytymättä erilaisissa sosiaalisissa ulottuvuuksissa. Tämä haastaa järjestötoiminnan avustuskäytäntöjen uudistamiseen.

Julkisen sektorin rakennemuutoksen myötä kansalaisjärjestöjen kanssa tehtävät sopimukset lakisääteisten palvelujen tuottajina yleistyvät. Tämä johtaa myös vapaaehtoisuuteen perustuvan kansalaistoiminnan uudelleen määrittelyyn.

Kokonaisvaltaisten ja laadukkaiden hyvinvointi- ja vapaa-ajan palveluiden kysyntä kasvaa. Korkeatasoisella hyvinvointiosaamisella voidaan luoda uutta yritystoimintaa, työpaikkoja ja taloudellista lisäarvoa.

Kansalaisten osallisuuden, osallistumisen ja hyvinvoinnin edistäminen ja sosiaalisen koheesion vahvistaminen edellyttävät liikunta- ja nuorisopolitiikan uudistamista.

Yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistuminen on monipuolistunut uusien vaikutuskanavien myötä. Tämä edellyttää hallinnolta **uusien vuorovaikutteisten, kansalaisten aktiivisuutta tukevien toimintamallien luomista.**

Hallinnonalojen välinen yhteistyö liikunnan edistämiseksi on saatava toimimaan.

Terveydelle ja hyvinvoinnille välttämättömän fyysisen aktiivisuuden edistäminen edellyttää, että liikunta huomioidaan kaikessa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja sisällytetään kaikkien hallinnonalojen ja ministeriöiden toimintaan. Samoin kulttuurin hyvinvointia edistävälle toiminnalle tulee luoda hallinnonalojen välisesti riittävät resurssit ja edellytykset turvaava toimintamalli. Olennaisinta on vaikuttaa niiden yhteiskunnallisten instituutioiden toimintakulttuureihin, jotka kohtaavat suurimman osan ikäluokista (varhaiskasvatus, koulu, työelämä, vanhustenhuolto jne.).

Liikunnalliseen elämäntapaan opitaan lapsuudessa ja nuoruudessa: kotona, varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja koulussa. Fyysisellä aktiivisuudella on osoitettu olevan positiivinen vaikutus oppimiseen. Yhteistyötä varhaiskasvatuksen, koulujen ja harrastustoiminnan järjestäjien kesken on vahvistettava. Tavoitteena tulee olla, että **kaikilla lapsilla ja nuorilla olisi mahdollisuus vähintään yhteen maksuttomaan kulttuuri-, liikunta- tms. harrastukseen.**

On tarpeen toteuttaa kulttuuri- tai harrastepassin ideoita hyödyntäviä toimintamuotoja, joilla kulttuuriin, liikuntaan tai muuhun harrastustoimintaan vähän tai ei lainkaan osallistuvat voivat osallistua nykyistä enemmän.

Vahvistetaan liikunnan asemaa kunnallisena peruspalveluna uudistamalla kuntiin suuntautuvaa valtionohjausta.

Puretaan kansalaistoiminnan hallinnollisia esteitä poikkihallinnollisella yhteistyöllä. Uudistetaan paikallistason seuratoiminnan avustuskokonaisuus.

Demokratiakasvatusta on vahvistettava koulutuksessa ja kansalaistoiminnassa. Aktiivisena kansalaisena toimiminen edellyttää kansalaisyhteiskunnan areenoiden, kuten liikunnan, kirjastojen, kulttuurin ja nuorisotyön mahdollisuuksien hyödyntämistä.

Edistetään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta liikunnassa. Monikulttuurisen liikunnan tulisi olla osa kuntien ja liikuntajärjestöjen perustoimintaa sekä yhteiskunnallista hyvinvointi- ja terveyspolitiikkaa. Monikulttuurisuuden tulisi näkyä nykyistä vahvemmin myös kulttuuripolitiikassa.

5. Rakenteita, rahoitusta ja ohjausta uudistettava

Suomen julkinen sektori on kansainvälisesti tunnustettu. Hyvä hallinto perustuu toimiviin rakenteisiin ja ohjausmekanismeihin, rahoituksen kannustavuuteen ja läpinäkyvyyteen sekä kansalaisten tarpeet huomioon ottaviin toimintatapoihin. Hyvinvointiyhteiskunnan kehittämisessä ja niukkenevien resurssien tilanteessa toimiva ja tehokas julkinen hallinto on avainasemassa.

Julkisen talouden ohjauksen ja taloussuunnittelun toimintamalli on uudistumassa vuoden 2015 alusta. Julkisen talouden kokonaisuuden hallinta vahvistuu. Julkisen talouden uuteen toimintamalliin siirtyminen edellyttää hyvää tietopohjaa tukemaan tavoitteisiin tähtäävää valmistelua. Kokonaisuohjauksen ja strategisuuden merkitys ohjauksessa korostuu. Uudistus edellyttää myös rakenteiden ja rahoituksen tarkastelemista kokonaisuutena.

Kuntien, alueiden ja valtion välinen suhde on muuttumassa. Merkittäväksi kysymykseksi nousee miten kansallisia sektoripolitiikkoja kuten koulutus- tai kulttuuripolitiikkaa ohjataan tulevaisuudessa. Myös kuntien ja kuntayhtymien taloudenhoitoa koskevat säännöt ovat tiukkenemassa. Alueiden kehittämisessä tulisi pyrkiä tukemaan niiden profiloitumista. Aluepolitiikassa on pyrittävä mahdollisuuksien politiikkaan. Pääkaupunkiseutu ei kilpaile muiden alueiden kanssa.

Kuntien asema peruspalvelujen järjestäjänä on muuttumassa erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa. Opetustoimessa kuntien roolia on vähentänyt ammattikorkeakoulujen rahoitusuudistus, jossa kunnilta poistettiin velvollisuus osallistua kustannuksiin. Toisen asteen koulutuksessa toteutuva rakenneuudistus johtaa koulutuksen järjestäjäverkon muutoksiin, ja koulutus järjestetään yhä useammin kuntien välisenä yhteistyönä joko kuntayhtymä- tai osakeyhtiömuodossa.

Viime vuosina julkisen talouden sopeuttamistoimet ovat kohdistuneet merkittävästi opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle. Julkisen sektorin vähenevien taloudellisten voimavarojen ja kokonaisuohjauksen vahvistumisen vuoksi hyvinvointiyhteiskunnan kehittäminen edellyttää hallinnonalan toimintojen uudelleen arviointia, rakenteiden ja ohjauksen uudistamista sekä uusia tapoja palveluiden järjestämiseen.

Rahoitus- ja ohjausmekanismeja on uudistettava. Toimialojen riittävä perusrahoitus on turvattava. Niukkenevina taloudellisina aikoina on varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen perusta turvattava. Korkeakoulukseen, ammatilliseen koulutukseen ja aikuiskoulutukseen on luotava toimintamalleja rahoituspohjan laajentamiseksi. Taiteen ja kulttuurin kokonaisrahoituksessa tarvitaan rakenteellista uudistamista toteuttamalla asteittaisen suunnitelman mukaisesti taide- ja kulttuurilaitosten lakisääteisten valtionosuuksien siirtäminen veikkausvoittovaroista budjettivaroihin.

Alueiden kehittämisessä hyödynnetään niiden omia ja ministeriön toimialan toimijoiden yhteistyötä ja vahvuuksia. **Vahvojen instituutioiden ja niihin pohjautuvien yhteistyörakenteiden** avulla lisätään vaikuttavuutta, sivistystä, hyvinvointia ja uudistumiskykyä niin kansallisesti kuin alueellisesti.

Panostetaan päätöksenteon tilasto- ja tietopohjan vahvistamiseen, ennakkointiin, arviointiin ja

näyttöön perustuvan politiikan kehittämiseen. Tällä lisätään toimintapolitiikan ja hallinnon avoimuutta ja politiikan hyväksyttävyyttä sekä parannetaan toiminnan laatua ja vaikuttavuutta. Tiedolla johtamisen edellytyksiä parannetaan vuorovaikutteisilla tiedon tuotannon ja hyödyntäminen tavoilla.

Säilytetään rahapeliin yksinoikeusjärjestelmä mahdollistamalla suomalaisille rahapeliyhteisöille pelien kehittäminen ja pelaamisen kanavoiminen vastuullisesti toimeenpantuihin rahapeleihin. Turvataan veikkausvoittovarojen edunsaajien rahoitus säilyttämällä nykyiset jakosuhteet.

Esi- ja perusopetuksessa toteutettavien uudistusten kannalta hankalaksi on osoittautunut yhteinen rahoitus sosiaali- ja terveystieteiden kanssa. Jatkossa tulee pyrkiä siihen, että sama ministeriö vastaa sekä palveluja koskevasta säädösvalmistelusta että niiden rahoituksesta. Valtionosuuksien ohjaus- ja kannustinvaikutuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota silloin kun julkisten menojen kasvua pyritään rajoittamaan.

Opintotuen tarkoituksena on turvata opiskelun aikainen perustoimeentulo. Opintotukea kehitetään siten, että se nykyistä paremmin mahdollistaa tutkinnon suorittamisen tavoiteajassa. Toisen asteen koulutuksen opintotuen tarveharkintaa lievennetään ja tasoa parannetaan.

Eri hallinnonaloilla olevia julkisia tiloja käytetään nykyisellään epätarkoituksenmukaisesti. Olemassa olevien **tilojen moni- ja yhteiskäyttöä tulee lisätä** tilankäyttökustannukset huomioiden, ja uusien tilojen rakentamisessa, suunnittelussa ja kaavoituksessa monikäyttöisyyden tulee olla lähtökohta. Tarvitaan kaikkia hallinnonaloja koskeva julkisten tilojen yhteisen käytön toimenpideohjelma.

Helsinki 2014